

לפני עור

ולפני עור לא תתן מכשל ויראת מאלקיך אני ה': (ויקרא יט, יד)

החזרת כלי טבול למוכר

מעשה שהיה במי שקנה כלי וטבל אותו כדין ונמצא שהמקח היה בטעות, נשאל השאלה האם מותר לו להחזיר הכלי למוכר בכה"ג שהמכר לא יודיע לקונה הבא שהכלי כבר טבול, משום שחושש המוכר שלא ירצה לקנותו משום דהוי כמשומש, האם יש כאן משום ולפני עור לא תתן מכשול. וכעין זה יש להסתפק האם מותר להחזיר כלי שלא מצא חן בעיניו.

לפני דלפני

יש שרצו לטעון שאין כאן לפני עור משום דהוי "לפני דלפני", דאמרינן (ע"ז יד, א) אלפני מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן. אבל לכאורה זה טעות, דהנה איתא בגמ' (שם טו, ב) מימרא דרב נחמן אמר רבה בר אבוא, כדרך שאמרו אסור למכור לעובד כוכבים (בהמה גסה) כך אסור למכור לישראל החשוד למכור לעובד כוכבים, והק' בתוס' מאי שנא מלפני דלפני דלעיל, ות' דהתם מיירי בעובד כוכבים שאינו מוזהר על לפני עור, לפיכך אין אנו חוששים אם העובד כוכבים ימכור לחבירו, אבל הכא דמיירי בישראל החשוד אנו מוזהרין שלא יבא שום ישראל לידי תקלה על ידינו. מבואר בדבריו שאם הגוי היה מוזהר אלפנ"ע היה פשוט שאסור למכור לו משום שמכשילו באיסור לפנ"ע, דמ"ש איסור לפנ"ע משאר איסורים. א"כ בנ"ד אסור להחזיר הכלי להמוכר משום שאתה מכשילו באיסור לפנ"ע.

היכא שהנכשל יהודי

עוד יש להעיר שהרי כתב הרא"ש (ע"ז פ"א סי' יד) דהא דאמרינן אלפני דלפני לא מפקדינן, דווקא גבי עובד כוכבים אבל גבי ישראל דחיישינן להכשיל חיישינן אלפני דלפני, ומביא ראיה ממהאי דפסחים (מ, ב) גבי ארבא דטבעה בחשתא (ויש חשש חמץ) דאסור לזבוני לעובד כוכבים דילמא הדר ומזבנה לישראל, וז"ל הגמ' הווא ארבא דחייטי דטבעא בחשתא שריא רבא לזבוני לנכרים, איתביה רבה בר ליואי לרבא בגד שאבד בו כלאים הרי זה לא ימכרנו לנכרי ולא יעשה בו מרדעת לחמור אבל עושין אותו תכריכין למת לנכרי, מאי טעמא לא לאו משום דהדר מזבין לישראל, הדר אמר רבא לזבינהו קבא קבא לישראל כי היכי דכליא קמי פיסחא.

כדברי הרא"ש מבואר גם בסמ"ג (לאוין סימן קסח) וז"ל בפרק גיד הנשה (חולין צג, ב) שנינו שולח אדם ירך לנכרי שגיד הנשה בתוכו מפני שמקומו ניכר הא אין מקומו ניכר אסור שמא יאכילנה לישראל, ושנינו עוד בתוספתא דמסכת כלאים (פ"ה הי"א) בגד שאבד בו כלאים, ואינו ניכר שם, לא ימכרנו לגוי, שמא ימכרנו לישראל, אבל לא אבד שהוא ניכר מותר למכרו כדתנן (כלאים פ"ט מ"ה) מוכרי כסות מוכרים כדרכן, פירוש כסות כלאים אחרי שישראל רואה ויכול לזהר. מבואר שיש כאן משום לפנ"ע מדאורייתא שמדובר שם באיסור לפנ"ע.

שני גדרים בלפנ"ע

בהסבר דברי הרא"ש נראה לפרש ובהקדם מה שדנו האחרונים שבלאו לפני עור ישנם שני דינים, הא' גדר של מכשיל כחוטא, היינו שיסוד האיסור הוא על המכשיל, שכשם שאסרה תורה לאכול איסורים ה"נ אסור להכשיל לאחרים, והרי הוא בכלל האיסור של האוכל, שחלק מן האיסור דלאכול הוא לא להאכיל.

ולפי"ז היכא שליכא איסור על המכשיל עצמו, יתכן שלא יהיה לו איסור לפני עור להאכילו לאחרים. ויסוד לזה מצאנו במה שהביא הפר"ח (יו"ד סב, ג) בשם האמונת שמואל (סי' יד) דכל היכא דשרי לדידיה אינו עובר בלפני עור.

והב' גדר של "גרמא בנזקין", במה שגורם היזק ומכשול לחברו ע"י שמכשילו או משיאו עצה שאינה הוגנת לו, ויסוד לזה מצאנו בדברי היד רמ"ה (ב"ב כו, א) שכתב שאיסור דגרמא בנזקין נלמד מהלאו דלפני עור.

שיטת התור"ד בהיתר של "לפני דלפני"

ויש להביא ראיה ליסוד זה מדברי התור"ד (ע"ז כא, א) שכתב שכל ההיתר של "לפני דלפני" הוא רק כשהמקבל יודע מהאיסור והוי מזיד, אבל אם אינו יודע אין היתר זה. ודבריו צ"ב למה רק לגבי לפני דלפני יש נ"מ בין שוגג למזיד, אכן לפי הנ"ל י"ל שבפלפני דלפני אין גדר האיסור של "מכשיל כאוכל" מאחר דיש בו שתי גרמות אי אפשר ליחסו למאכיל דליהוי כאוכל, ורק את גדר האיסור של גרמא בנזקין אפשר לומר דמאחר שהכשילו וגרם לו היזק, אע"ג שהוא גרמא דגרמא יש איסור.

ואם דנים מצד "גרמא בנזקין" י"ל שאינו אסור אלא בשוגג ולא במזיד, דמה שייך במזיד לחייבו על גרמא בנזקין, הלא כיון שהברירה בידו לא לעבור, והוא יודע מהאיסור וחפץ בו, מה שייך בזה לומר שגורם לו חברו היזק. והרי זה דומה למשיא לחברו עצה שאינה הוגנת לו ואומר לו במפורש שהיא עצה רעה ולא כדאי לו לנהוג כמותה והלה הלך ועשאה, כלום יש לו לתבוע את חברו, הלא אמר לו מפורשות כי לא כדאי לו לנהוג כן, ואם בכל זאת נהג כן איהו הוא דאזיק אנפשיה. אמנם לגבי "מאכיל כאוכל", שייך שפיר אף במזיד, שהרי איסור זה ביסודו רמי על המכשיל גופיה שלא להכשיל ולהאכיל לחברו איסור, ולא שנא אי חברו הוה שוגג בדבר או מזיד.

ואם כנים הדברים, אתי שפיר דברי התור"ד, דבלפני דלפני עכ"פ בשוגג יש לאסור עליו משום "גרמא בנזקין", ורק במזיד יש להתיר, דלא משום "גרמא בנזקין" איכא, ולא משום "מאכיל כאוכל", שבלפני דלפני לא שייך משום מכשיל כאוכל, ובמזיד ליכא משום גרם היזק.

ולפי"ז מובן דברי הרא"ש שהיכא שהנכשל הוא יהודי אין היתר של לפני דלפני, שרק בגוי שאין אסור אלא מטעם "מאכיל כאוכל" א"כ בלפני דלפני מותר, משא"כ ביהודי שיש גם את ה"גרמא בנזקין" שבו, א"כ גם בלפני דלפני אסור.

בגד שאבד בו כלאים

והנה הריטב"א (ע"ז יד, א) על ההיא דאמר אבבי אלפני דלפני לא מפקדינן, הק' מהא דאמרינן (נדה סא, ב) גבי בגד שאבד בו כלאים שלא ימכרנו לנכרי שמא ימכרנו לישראל, עוד הק' מההיא דפסחים (הנ"ל) בארבא דטבעה בחישתא, ותל' הרטב"א דהתם הוא לגבי ישראל מפני שאנו מזהירים שלא לגרום על ידינו שום תקלת עבירה, ושלא יצא מתחת ידינו דבר שאפשר שיעבור בו ישראל עבירה, אבל משום לפני עור לא תתן מכשול ממש ליכא אלא כשאנו נותנים אותו למי שיעבור בו עבירה. מבואר שחולק על הרא"ש במה שכתב שאם הנכשל יהודי יש כאן משום לפנ"ע, אלא שבכל זאת אסור (אולי מדרבנן) לגרום שום תקלת עבירה ליהודי. א"כ בנ"ד אפילו להריטב"א יהיה אסור להחזיר הכלי להמוכר (עכ"פ מדרבנן) אם לא יודיע להקונה הבא שהכלי כבר טבול.

ועי' במנ"ח (מצוה רלב) שרצה לדייק כן בתוס', דהנה איתא בע"ז (כא, א) שבחו"ל מוכרין בתים לגוים, ואמר רב יוסף ובלבד שלא יעשנה שכונה, וכמה שכונה תנא אין שכונה פחותה משלשה בני אדם, ולחוש דלמא אזיל האי ישראל ומזבין לחד עובד כוכבים ואזיל היאך ומזבין לה לתרי, אמר אבבי אלפני מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן, וכתבו בתוס' דהאי סימנא בעלמא הוא, כלומר לכולי האי לא חיישינן, א"נ כיון דאיסור שכונה שלא יבא היזק לישראל קרי ליה מכשול לפני עור. משמע שאע"פ שבסוף היהודי הוא שניזק נחשב ללפני דלפני. והא דמבואר בכמה פעמים בש"ס, ובשו"ע (יו"ד שא, ח), דלא ימכור לגוי שמא יחזור וימכור לישראל, היינו משום דמצוה להפריש ישראל מאיסור, והוא משום לא תאכילום והוא מדרבנן אבל לא משום לפני עור. אח"כ מביא המנ"ח שראה דברי הרא"ש דדוקא בגוי שימכור לגוי לא חיישינן, אבל בגוי שימכור לישראל חיישינן אלפני דלפני, ותמה עליו מנ"ל דהא קאמר הגמ' אלפני דלפני לא קאמרינן ואינו מחלק בין יהודי לגוי.

לתת טריפה לגוי שנשאת למומרת

בפתחי תשובה (יו"ד סימן קנא, ג) מביא משו"ת חות יאיר (סימן קפ"ה) שנשאל אודות יהודי שהיה לו שותפות עם גוי, והיהודי היה נותן כל בשר הטריפה לשותפו על חשבון משא ומתן שביניהם, ונשא הגוי מומרת, ונשאל האם מותר לתת לו כמקדם בשר טריפה שהרי אשתו אוכלת מהם והיא נצטוית באיסור טריפה ונמצא עובר בלפנ"ע. וכתב דלכאורה אין חשש איסור מפני שיכול לקנות במקום אחר והו"ל כתרי עברי דנהרא. אבל הרי יש מחמירין, ואף דנהגו להקל הרי כתב הש"ך הטעם דהגוים לאו עובדי ע"ז הן, וזה לא שייך רק בלתי דע"ז ולא במומר בשאר עבירות. ועוד בנ"ד היהודי נותן להגוי בהקפה על חשבון, ובודאי בכה"ג א"א ליקח מאחר והוי ליה תרי עברי דנהרא ואסור אפילו לדעה ראשונה. ומסיק שאע"פ שהעובד כוכבים הקונה מאכיל המומרת אלפני דלפני לא מפקדינן. ומה"ט אם השותף הוא מומר לע"ז אסור לתת לו, ואפילו באופן שלא יאכל הוא אוכל בעצמו רק מאכיל לאשתו המומרת, אחרי שהמומר מצווה בלפני עור, נמצא מכשילו באיסור לפנ"ע.

וכבר תמהו עליו הרי היכא שהנכשל יהודי אין היתר של לפני דלפני כמש"כ הרא"ש, ועי' בשדי חמד (כללים ו, כד) דיש שתירצו שס"ל להחוי"כ כמש"כ בספר אנשי שאין כאן לפנ"ע, אלא שמטעם ערבות אסור לתת לגוי שיתן ליהודי, א"כ במומרת אין איסור דליכא ערבות.

ערבות בנשים

ולפי"ז ראיתי בספר דרכי תשובה (יוד נז סעי' כא) בשם מהרש"ם שרוצה לטעון שלפי הרא"ש שאין ערבות בנשים יהיה מותר לאשה למכור דבר אסור לגוי אע"פ שיחזור וימכרנו ליהודי דהוי לפני דלפני. אבל לפי הגרע"א שרק על דבר שהיא אינה מצווה עליה אין ערבות, אבל היכא שהיא מצווה יש גם ערבות, א"כ כאן שהיא מצווה בוודאי אסור לה למכור לגוי אם יחזור וימכור ליהודי. ועי' בספר קהילות יעקב (ע"ז סי' ד) שאפילו אם נאמר שאין ערבות לאשה אסור לה למכור לגוי, דלא מצינו בשום פוסק שמחלק בין איש לאשה, אלא ע"כ שאף שאין לה ערבות היינו לענין שאינה נענשה על חטאים של אחרים, אבל חיוב תוכחה יש לה, דהוי מ"ע שאהז"ג, וממילא היא מצווה להפרישו מאיסורא וכ"ש לא לעשות מעשה שיסייע לחטוא.

למה לא חשש לדברי הרא"ש

אבל עדיין תמה עליו השד"ח למה שבק דברי הרא"ש ונקט דברי האנשי שם. וראיתי בספר שערי שלום (שער שביעי סעי' ז) שרצה ליישב דברי החו"י על פי מש"כ לעיל שיש שני גדרים בלפנ"ע, ובלפני דלפני אין כאן אלא גרם היזק, והבאנו דברי הרי"ד שלכן היכא שהנכשל הוא מזיד אפילו ביהודי אין איסור לפני דלפני, א"כ במקרה של החו"י שהיא מומרת א"כ הוי מזיד ושוב ליכא איסור. ובנוסף אחר י"ל שאע"פ שס"ל להרא"ש שהיכא שהנכשל הוא יהודי אסור אפילו בלפני דלפני, אבל אם הוא מומר אין איסור, שאין כאן איסור לגרום לו היזק משום דדינו כגוי.

השכרת אולם

בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' עב) דן לענין השכרת אולם בימים שאסורים לעשות נישואין, שהוא לו הפסד גדול שהשכירות ליום הוא חמשים לירות שהוא סך ק"נ דולר, האם מותר לו להשכיר ימים אלו לרקידות עבירה לפרוצים מישראל. מדובר במקום שיש אולמות אחרות שיכולים לשכור ולכן אין כאן חשש של לפני עור, אך הנידון הוא משום שיש לחוש לשיטת התוס' והרא"ש והר"ן (שבת ג, א) דסברי דאיסור מדרבנן מיהא איכא מטעם שחייב להפרישו מאיסור ואיך יסייענו בדבר עבירה.

מסייע במומר או במזיד

אלא שהש"ך (יו"ד סי' קנ"א סק"ו) מחדש דכיון שהוא משום חיוב להפרישו מאיסור, מותר לתת לישראל מומר משום שאינו חייב להפרישו, ובזה איירי התוס' והמרדכי בע"ז (ו, ב) שמתירין, והתוס' והגהות מרדכי

(שבת שם) שאסרי הוא בישראל כשר שחייב להפרישו. ופי' בדגמ"ר כוונת הש"ך דלא דוקא במומר אלא דאף בסתם ישראל אין מצווין להפרישו אלא בעובר בשוגג אבל כשעובר במזיד אפילו אינו מומר אין ישראל אחר מצוה להפרישו. וכתב האגר"מ שדבריו מוכרחים דאל"כ גם למומר אין מקום להתיר דגם מומר הא חייב באיסורין, ואיזה מקור יש להש"ך שחייב הפרשה מאיסור אינו במומר, ולפי הדגמ"ר דכוונתו לכל עושה במזיד, א"כ י"ל שסובר דכיון דמה שמחוייבין להפרישו כתב הרא"ש שהוא ממה שאף לקטן אוכל נבלות מצווין להפריש, לכן הוא רק כקטן שהוא כשוגג ולא כשהוא במזיד. ומביא ראיה מהא ד"הלעיטהו לרשע וימות" (רפ"ה ממע"ש) הובא בב"ק (סט, א), שאינו חייב לציין איזה אילנות הם של ערלה שהגנב לא יעבור על איסור ערלה, דחזינן דאין מחוייבין להפריש למי שעושה במזיד אף שגנב אינו מומר.

א"כ בנ"ד אף להש"ך ליכא איסור באופן שליכא לאו דלפנ"ע, כגון היכא שיכולים לשכור במקום אחר, אלא שהמג"א (שמז, ד) חולק עליו ואוסר לסייע לישראל מומר, וראוי להחמיר כהמג"א. אבל מי שרוצה להקל כהש"ך אין למחות בו אף אם ההפסד הוא מהריוח ולא הפסד ממש, ואם הוא הפסד ממש כגון שבלא זה לא יוכל לעסוק במסחר זה יש לו גם לכתחלה להקל כהש"ך.

להשכיר לנכרי שישכיר ליהודי

אבל כתב האגר"מ שיש עצה שבתחלת שכירותו ישיג נכרי אחד שלהנכרי יהיו שכירות הימים שאסורין בנישואין, ולו יהיו שכירות הימים שמותרין בנישואין, וזה מותר אף לכתחלה. ואם לא השיג נכרי בתחלת השכירות אלא אחר שכבר שכר נמי יש להתיר להשכיר להנכרי כל הימים אלו והוא ישכיר למי שירצה אף שידוע שישכיר גם לפרוצי ישראל, משום דהוא לפני דלפני שמותר. ולא דמי להא דאסור למכור בגד שאבד כלאים לנכרי מחשש שמא ימכרנו לישראל, דאינו מצד לפ"ע אלא משום שמכשיל לישראל בלא ידיעתו, אבל ברור שמותר למכור נבלות לנכרי אף שיש לחוש שימכור לפושעי ישראל, והוא מטעם דלפני דלפני ליכא איסור אף ביש לחוש שימכור לישראל חשוד, דליכא חלוק לענין זה בין ישראל לנכרי. וצ"ב מה שכתב שלא נאמר שאסור למכור בגד של כלאים לגוי שמא ימכרנה לישראל אלא היכא שהישראל שוגג, ואולי כוונתו כדברי תורי"ד הנ"ל, וצ"ע.

מקח טעות

לגבי עיקר הנידון האם מותר להחזיר הכלי להחנות, שמעתי ממורה הוראה דעכ"פ באופן דהוי מקח טעות י"ל שאין כאן לפני עור, שהכלי לעולם לא יצא מרשותו של המוכר, א"כ אין כאן מעשה של הכשלה, שרק מחזיר לו הכלי שלו, ואינו מחויב לעשות מעשה בידים לקנות הכלי כדי להציל הקונה מאיסור ברכה לבטלה. שו"מ בספר דרכי תשובה (יו"ד נז, ריח) בשם הדע"ת (שם ס"ק כח) שהיכא שקנה עוף מגוי ונמצא טריפה יכול להחזיר לו באופן דהוי מקח טעות, ואין כאן משום לפנ"ע, עי"ש.

כלי סעודה

אלא שהעיר בעצמו מדברי הפוסקים שכלי אצל המוכר לא נחשב ככלי סעודה, א"כ אם הכלי עדיין שייך למוכר אולי לא הועיל טבילתו. וטען שדברי הב"י הם מחודשים לדמות כלי שכורה לסכין שמשתמש לחתוך עור, ולכן לחומרא בוודאי חייב לחשוש שהועיל טבילתו. אלא שהעירו עליו דעכ"פ זה שהטבילו הוי לפני עור, ואע"ג דבשעתו היה מוטל עליו לטובלו בחושבו שהוא שלו, אבל עכ"פ הוי לפני עור בשוגג, א"כ אולי מוטל עליו לא להחזיר החפץ, אע"פ שיפסיד כספו, שאז אין כאן הכשלה בטבילתו.

השכרת אולם חתונות לעוברי עבירה

בשו"ת אגרות משה (שם) נשאל האם יש איסור להשכיר אולם ולעשות הסעודה לחתונות שמתנהגים שם שלא כשורה ברכידות אנשים ונשים שהוא דבר עבירה, האם יש בזה משום לפני עור או מסייע ידי עוברי עבירה. והשיב כיון שבעיר גדולה שיש הרבה אולמות להשכיר ויכולים בנקל להשיג אולם אחר ליכא לפני עור

מדאורייתא, אין כאן לפנ"ע אלא דיש לחוש כנ"ל להראשונים שס"ל שיש איסור מדרבנן של מסייע לידי עוברי עבירה. ולפי הש"ך והדגמ"ר אין בזה איסור מסייע ידי עוברי עבירה, אלא שהמג"א (שמז, ד) חולק עליו ואוסר

לסייע לישראל מומר.

היכא שיעבור עבירה יותר חמור

אבל כתב האגר"מ דכאן גם המג"א יודה שאין לאסור, דהא כשלא ישכיר זה את האולם למי שירקדו בעבירה ישכרו לעשות החתונה אצל אחרים ואף אצל החשודים בענייני כשרות המאכלים, ונמצא שאדרבה במה שמשכיר להם את האולם שלו מונעם מעבירה דמאכלות אסורות ולעבירה זו דרקוד הא לא מסייעם בעצם כלום שגם בלא סיועו הרי יעברו.

נתינת אוכל למי שלא יברך

סברא כעין זו כתב הגרשז"א לענין להאכיל מי שלא יברך שכתוב שאסור משום לפנ"ע, וחידש הגרשז"א שאם עי"ז ישנאנו מותר, שאינו מכשילו באיסור אדרבה מצילו מאיסור שנאת חנם. ועי' לק' כעין זה לענין מה שדנו הפוסקים בהיתר לסדר קידושין לזוג שלא ישמרו טהרת המשפחה.

אין עיקרו לעבירה

עוד כתב דלא אסרו משום מסייע ידי עוברי עבירה אלא בנותן לו דבר שיעשה בו רק מעשה העבירה, אבל בדבר שהעיקר הוא למעשה היתר כגון שכירת האולם שהוא לעשות בו החתונה והסעודה רק שיעשה שם גם מעשה עבירה דרקודים אין להחשיב שהשכירות הוא ע"ז ולאסור, דאל"כ היה לן לאסור מלמכור כל כלי לעוברי עבירה כגון קדרות לבשל משום דיבשל בהו גם בשבת וגם מאכלות אסורות, אלא הוא משום דכיון דעיקר הדבר אינו לאיסורין לא אסרו בזה משום מסייע כשליכא איסור דלפני עור.

עוד כתב שאף בדליכא מקום אחר נמי אינו ברור לאסור בכה"ג שהוא דבר שאינו מיוחד תשמישו רק לעבירה, ויותר נוטה שאין בזה משום לפ"ע ומסייע ומותר. וראיה קצת משביעית (פ"ה מ"ו) דתנן זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור לאיסור ולהיתר מותר, אף דאיירי בחשוד על השביעית כמפורש בכל המפרשים מהא דירושלמי, א"כ הרי ודאי יעשה בהם גם מלאכת איסור, מ"מ מותר.

בגדי שעטנז

ובדבר האם מותר למכור בגדים שיש ספק אם יש בהם שעטנז לישראל שאינו מקפיד על איסור שעטנז, כתב האגר"מ (שם) שאם מצוי בהבגדים שמוכר שעטנז, אסור למכור לחשודים שלא יבדקו, ולא סגי בזה שיודיע להם שיש ספק שעטנז בהם כיון דחשודים לעבור. ואף שיכולים לקנות במקומות אחרים שהוא רק איסור דרבנן אין להתיר בזה מטעם ספק לקולא דהא עכ"פ מסייע להם באיסור דרבנן, שברור שיעברו על זה שאסרו בלא בדיקה. אבל אם הוא רק חשש בעלמא כגון שהוא מיעוט שאינו מצוי שמדינא יש למיזל בתר רובא ורק משום שאפשר לברורי מחמירין לברר, רשאי למכור אף לאלו שלא יבדקו דמצד הפסד ממון נחשב כאי אפשר לברורי.

מסדר קידושין לאינם שומרים טהרת המשפחה

בשו"ת חלקת יעקב (אבה"ע סימן עה) נשאל האם יש לסדר קידושין לשאינו שומר טהרת המשפחה, האם ישנו משום איסור דלפ"ע או מסייע לידי עוברי עבירה.

"תרי עברי דנהרא" היכא שגם השני הוא יהודי

ע"ש שלכאורה יש כאן איסור לפ"ע, שכידוע האנשים הללו אף שאינם נזהרים בנדה אבל בלי חופה וקידושין לא יחיו חיי משפחה, או מטעם חרפה או מטעם שאיסור זה חמור להם, וא"כ ממילא הוי כתרי עברי דנהרא דשייך לפ"ע. ואע"ג די"ל דאם הרב לא יסדר להם ימצאו משהו שיסדר להם, מ"מ לפי המבואר במל"מ (פ"ד ממלוה) לגבי לוח ברבית דאע"ג דמוזיף הני זוזי ללוח אחר מ"מ הלוח עובר משום לפנ"ע ולא הוי כחד עברי דנהרא כיון דגם האחר יעבור בלפנ"ע, וא"כ מה בכך שימצא איש אחר שיסדר לו חופו"ק מ"מ כיון דגם האחר יעבור מיקרי תרי עברי דנהרא.

ולפי המבואר בתוס' שבת (ג, א) וברא"ש ור"ן (שם) ובמג"א (הנ"ל) דאף בחד עברי אסור משום מסייע, א"כ האיך מצינו ידינו ורגלינו באלו המדינות שהרבנים מסדרין חופה וקידושין הרי יש לפנ"ע או עכ"פ מסייע. אמנם כתב דמשום מסייע לכאורה יש להתיר לפי הש"ך (הנ"ל) דבמומר אין איסור משום מסייע, ובדג"מ שם דאפילו אינו מומר רק שעובר עבירה במזיד לא שייך האיסור דמסייע.

והנה המל"מ הנ"ל מביא ראיה לסברתו מתוס' חגיגה (יג, א) דתירצו דמיירי ביש עכו"ם אחר שרוצה ללמדו, ולא קאמרי דאיכא ישראל שרוצה ללמדו. והנה מתוס' קידושין (נו, א ד"ה אבל) דמקשין שם על רש"י שפירש דהמוכר עובר על לפנ"ע, דמה לפנ"ע שייך דאם לא יקח הימנו יקחו מאדם אחר ולא הוי תרי עברי דנהרא, משמע קצת דלא כהמל"מ, דאם לא כן מה מקשו הלא אפשר דהגמרא מיירי דמוכרי בהמה הם ישראל, וגם לשון התוס' יקח מאדם אחר ולא קאמרי יקח מעכו"ם משמע כן. אכן מדברי הר"ן (סוף פ"א דע"ז) וז"ל והרמב"ן כתב וכו' דמשום לפנ"ע ליכא אלא במה שא"א לעשות אלא ע"י ישראל כמושיט יין לנזיר בתרי עברי דנהרי וכו', משמע נמי כסברת המל"מ דקאמר "אלא ע"י ישראל" ולא קאמר דליכא לפ"ע רק היכי דא"א לעשות אלא "על ידו", ומשמע אף באיכא ישראל אחר נמי עבר על לפ"ע.

אכן בנ"ד י"ל דגם המל"מ מודה דיותר, הגע בעצמך דאם נאסור לרב חרדי ליתן להם קידושין הכי יעלה על הדעת דאותן האנשים ישארו בלא סידור קידושין, ודאי יחפשו אחר אחד שיסדר להם קידושין. וא"כ י"ל דדוקא בהא דלוח ברבית אסור ללוח ברבית משום לפנ"ע, אף דבאיכא לוח אחר שרוצה ללוח ברבית דאפשר שיחזור הלוח השני משום האיסור דלפני עור וממילא ינצל גם המלוח מאיסור, כן בשארי עבירות אסור להכשיל אף אם גם אחר רוצה להכשילו דאפשר האחר יתחרט וממילא לא יעשה האיסור, אבל בנ"ד דאנן סהדי דהנישואין ודאי יעשו, שפיר הוי כחד עברי דנהרא.

ועי' במהרש"ם (ח"ב סי' קפ"ד) בשאלתו לק"ק קראקא אי מותר להשכיר חנות לספר מחלל שבת והעלה להתיר משום דלפ"ע ממש לא הוי, רק משום מסייע כיון דיש בית אחר להשכיר ולא נחית כלל לפקפק מהא דמל"מ, כידוע בעיר קראקא רוב החנויות ובאיזה רחובות גם כל החנויות שייכים רק לישראל וכשהספר רוצה לשכור חנות ברחוב הנאה לעבודתו רוצה דוקא ברחוב הלזה וכשהחנויות ברחוב הלזה שייכים רק לישראל, שפיר איכא משום לפנ"ע להמל"מ.

להציל איסור אחר

עוד כתב שם דאם נחליט לאיסור ילכו אותם האנשים להרפורמים לסדר להם חופה וקידושין, וכמה פעמים בעדים פסולים, או אפשר כמה מהם שאין חוששין לקידושין רק משום חרפה ילכו למקום אחר ויוציאו קול שכבר ניסדר להם קידושין. או כלך לדרך זה אם הרבנים ימאנו לסדר להם קידושין אף שהם רוצין בקידושין "כדת משה וישראל", זאת תהיה סבה לפרוץ בחומת חיי המשפחה הישראלית לדור כך בלי חופה וקידושין, ויסתפקו רק בנישואין אזרחיים ויתרגלו בזה מתחילה מתוך אונס מחמת מיאון הרבנים, ואח"כ גם ברצון שלא ירצו עוד כלל בזה עד שלא נדע עד כמה פירצה הלזו בחיי המשפחה יגיע בכל עניני אישות. וא"כ איך שייך לומר בזה דאנן עוברים בזה שמסדרין להם קידושין כשרים ומצילין אותן שלא ידורו דרך זנות שאנו נתנים להם מכשול בזה, אדרבה אנו מצילין ומתקנים מה שבדינו.

גם בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יט סי' לט, א) דן בזה והביא מה שכתב השואל בספר שאם הכלה טבלה ויש חשש שבעתיד לא ישמרו על טהרת המשפחה מותר לסדר להם קדושין, דמשמע שכל שאינה רוצה לטבול לפני החתונה אין לסדר לה חופה וקדושין. וכתב עליו הצ"ח שזה חומרא שתביא לידי קולא ופרצה חמורה לא רק ליחיד זה אלא לרבים וציבור רחב לאור המצב הקלוקל ששורר בעו"ה כאן בארצינו הקדושה, כי הוראה כזאת שתצא מאתנו עלולה להביא בכנפיה לידי תוצאה של הנהגת נשואין אזרחיים אשר ה"סטרד דשמאלא" מצפה לשעת כושר כזה בכליון עינים, ואשר יפלג את העם לחצאין, ואחריתה מי ישורנה, ומכיון שמבחינת ההלכה ביסודה אין למנוע מלסדר לכאלה חופה וקדושין, לכן יש להבהיר באופן ברור שאין על הרבנים מסדרי הקדושין כל חטא ועון מלסדר חו"ק לזוג כזה, לאחר שלא הועילו כל ההשתדלויות והפיוסים לשכנע את הכלה שתטבול לפני החתונה.

ואין כאן ענין כלל של עבירה על לפני עור ולא משום מסייע ידי עוברי עבירה, כאשר ביאר ובירר הדבר בשו"ת חלקת יעקב (הנ"ל) והסכים עם דברי הח"י גם בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' י' אות ד). גם בספר שרידי אש (ח"ב סימן נ"ז) מעיד שבמדינת פולין וכן באמריקא אין הרבנים נזהרים בזה ומסדרים קדושין אף שאינם יודעים שטבלה, וטעמם, שאם לא יסדרו להם ילכו לרבני הריפורמה והם יסדרו להם, או שינשאו עפ"י ערכאות. ובארצינו הקדושה אם יבוא הדבר לידי כך ח"ו יהא הדבר גרוע פי מאה באשר שזה יעשה ע"י בית מחוקקים יהודי, שיכתבו על קרן השור וכו', ואיך נוכל לראות ברעה הגדולה של הרס חיי המשפחה בבית היהודי ופריצת חומת קדושת הנשואין בישראל ע"י מרשיעי בני ברית וגירוריהם.

וצונו על העריות

אמנם בשרידי אש כותב בשם הגה"צ מהרי"ח זונעפעלד ז"ל מירושלים שהחמיר מאד ואסר שלא לסדר קדושין עד שתטבול א"ע קודם החופה. דברי הגרי"ח ז"ל מובאים בספר שלחן העזר, וז"ל שם: עוד נתעוררתי כי בכלל העריות גם איסור נדה, ומה"ט מי שיודעים בו שלא יתנהג עם אשתו בזהירות איסור נדה אסור לסדר להם קדושין, כי נכלל בהברכה הנ"ל שהקדושין יהיה בשמירת העריות, זו להלכה עכ"ל. רואים שהגרי"ח ז"ל אסר הסידור חו"ק לכאלה שיודעים אנו שלא יתנהגו בזהירות איסור נדה, ואם נתפוס כדבריו נפל בבירא גם ההיתר של טבילה לפני החתונה בהיות ויודעים בהם שלאחר מיכן לא יתנהגו בזהירות איסור נדה. אולם מצד שני רואים אנו שהחשש של הגרי"ח ז"ל בזה לא היה בגלל איסור לפנ"ע או מסייע ידי עוברי עבירה, אלא בגלל זה דס"ל שלא יכולים לברך על זוג כזה הברכה "וצונו על העריות" מכיון שעוברים על זה בהיות כי בכלל העריות גם איסור נדה, ובכלל הברכה נכלל שהקדושין יהיו בשמירת העריות.

וכתב הצ"ח דאי משום הא שפיר השיב השלחן העזר כי אין זה עיכוב עפ"י מש"כ הט"ז (יו"ד סי' א' סק"ז) בביאור ברכת השחיטה שהוא רק שבח למקום ית"ש על איסור בשר בלא שחיטה, וכן בברכת אירוסין אינו מברך על אירוסין זו רק על איסור עריות שאסור לכל ישראל, וא"כ פשיטא דאינו מעכב כאן מכח הברכה. וז"ל הט"ז ומש"ה ניחא בברכת אירוסין שהחתן מארס והרב מברך, דגם שם מברך על איסור עריות שאסר לכל ישראל, וא"כ פשיטא שאינו מעכב מכח הברכה.

ומסיים הצ"ח שבודאי דבר גדול וקדוש הוא לעשות כל המאמצים בדרכי נועם להשפיע על הכלות שיטבלו לפני החתונה, ושימשיכו בזה גם הלאה, כדנהוג למעשה כן בהרבה והרבה מקומות של רישום נשואין בישראל.